

Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg
Ymchwiliad i Addysg Heblaw yn yr Ysgol
EOTAS 08
Ymateb gan: Comisiynydd Plant Cymru

National Assembly for Wales
Children, Young People and Education Committee
Inquiry into Education Otherwise than at School
EOTAS 08
Response from: Children's Commissioner for Wales

Gwybodaeth gefndir am Gomisiynydd Plant Cymru

Prif nod Comisiynydd Plant Cymru yw diogelu a hybu hawliau a lles plant. Wrth ymarfer ei swyddogaethau, mae'n rhaid i'r Comisiynydd roi sylw i Gonfensiwn y Cenedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn (CCUHP). Mae cylch gorchwyl y Comisiynydd yn cwmpasu holl feysydd pwerau datganoledig Cynulliad Cenedlaethol Cymru sy'n effeithio ar hawliau a lles plant.

Cytuniad hawliau dynol rhyngwladol yw CCUHP, sy'n berthnasol i bob plentyn a pherson ifanc hyd at 18 oed. Mae Llywodraeth Cymru wedi mabwysiadu CCUHP yn sylfaen ar gyfer llunio pob polisi sy'n ymwneud â phlant a phobl ifanc, ac mae Mesur Hawliau Plant a Phobl Ifanc (Cymru) 2011 yn gosod dyletswydd ar Weinidogion Cymru, wrth ymarfer eu swyddogaethau, i roi 'sylw dyledus' i CCUHP.

Nid yw'r ymateb hwn yn gyfrinachol.

Cefndir y Cenedloedd Unedig

Cyflwynir hawliau dynol pob plentyn i dderbyn addysg yng Nghonfensiwn y Cenedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn¹ (CCUHP) trwy Erthyglau 23, 28 a 29 a hefyd yng Nghonfensiwn y Cenedloedd Unedig ar Hawliau Pobl ag Anableddau² (CCUHPA) trwy Erthygl 24. Mae Sylw Cyffredinol Rhif 9

¹ <https://ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx>

² <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/ConventionRightsPersonsWithDisabilities.aspx>

(2006): Hawliau Plant ag Anabledau³ a Sylw Cyffredinol Rhif 1: Nodau Addysg (erthygl 29) (2001)⁴ yn fynegiant pellach o'r hawliau i addysg y mae'r ddau Gonfensiwn yn eu gwarantu. Ar sail yr hawliau hyn y mae'n rhaid i ni asesu cryfderau a gwendidau'r ddarpariaeth Addysg heblaw am yn yr Ysgol (EOTAS) yng Nghymru.

Trosolwg o'r ymateb

Mae'r data diweddaraf gan Lywodraeth Cymru (2018)⁵ yn dangos bod nifer y disgyblion sy'n derbyn EOTAS wedi codi bron bob blwyddyn yn ystod y chwe blynedd diwethaf. Yn wythnos cyfrifiad ysgol Ionawr 2018, cyfanswm nifer y disgyblion yr adroddwyd eu bod yn derbyn EOTAS wedi'i ariannu gan eu hawdurdod lleol oedd 2,188, neu gyfradd o 3.4 disgybl o bob 1000, sy'n gynydd o 2.6 o bob 1000 o ddisgyblion yn 2013. Y gyfradd hon o 3.4 disgybl o bob 1000 yw'r uchaf ers 2009/10. O'r rhain, roedd gan 86.8% anghenion addysgol arbennig, roedd gan 4 o bob 10 hawl i dderbyn prydau ysgol am ddim, ac roedd 7 o bob 10 yn fechgyn.

Mae fy ymateb wedi'i seilio'n bennaf ar y gwaith achosion a gefais yn ystod y pedair blynedd diwethaf ynghylch darpariaeth EOTAS. Mae dadansoddiad o'r achosion hyn yn dangos gwerth a phwysigrwydd darpariaeth EOTAS i lawer o blant a phobl ifanc, ac yn amlygu bod modd i ddarpariaeth brydlon, o ansawdd uchel, fod o fudd aruthrol. Fodd bynnag, mae'r achosion hyn hefyd yn amlygu peth arfer gwael a methiannau yn y system gefnogi ehangach i blant. Mae themâu cyffredin rhwng achosion hefyd yn codi cwestiynau ynghylch bylchau posibl o ran polisi a darpariaeth. Mae achosion unigol yn amlygu cymhlethdod bywydau rhai plant yng Nghymru, a'r anawsterau mae rhai plant yn eu hwynebu o ran derbyn y gefnogaeth briodol ar draws asiantaethau i'w galluogi i gael mynediad at addysg. O ganlyniad, yn ogystal â thynnu sylw at themâu allweddol, lle bo hynny'n briodol rwy'n rhannu manylion dienw ynghylch achosion, yn fodd i ddarlunio materion a heriau sy'n codi. Mae'n werth nodi bod nifer o'r heriau hynny yn rhai a nodwyd hefyd yn adroddiad 2014 ynghylch Unedau Cyfeirio Disgyblion⁶ a gyhoeddwyd gan fy rhagflaenydd yn swydd Comisiynydd Plant Cymru, ac rwyf wedi amlygu lle mae problemau'n parhau. Mae gen i un pryder

³ <https://www.refworld.org/docid/461b93f72.html>

⁴ [https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/a\)GeneralCommentNo1TheAimsofEducation\(article29\)\(2001\).aspx](https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/a)GeneralCommentNo1TheAimsofEducation(article29)(2001).aspx)

⁵ <https://gweddill.gov.wales/docs/statistics/2018/180725-pupils-educated-other-than-at-school-2017-18-en.pdf>

⁶ https://www.childcomwales.org.uk/wp-content/uploads/2016/04/Right_to_learn_eng-F.pdf

cyffredinol nad yw'n ymwneud â gwaith achosion a dderbyniwyd gan fy swyddfa: y pryder hwnnw yw statws cofrestru rhai darparwyr EOTAS ac rwy'n disgrifio hynny ar ddechrau'r ymateb hwn.

Darparwyr heb eu cofrestru

Rwy'n pryderu bod rhai awdurdodau lleol yng Nghymru yn 2016 yn cynnal unedau heb eu cofrestru sy'n addysgu disgyblion oed ysgol gorfodol. Adroddodd Estyn am hyn yn 2007⁷ ac ategu bod hynny'n dal yn wir yn 2016⁸, gan nodi bod mwyafrif yr unedau hyn yn *'ganolfannau cymunedol y mae disgyblion yn mynd iddynt ar gyfer eu 'gwersi gartref'* ac yn ogystal, bod awdurdodau lleol yn comisiynu EOTAS gan ddarparwyr heb eu cofrestru sy'n gweithredu fel ysgolion annibynnol, yn unol â'r diffiniad yn Neddf Addysg 2002. Yn ôl Estyn, *lleiafrif o awdurdodau lleol sy'n comisiynu EOTAS amser llawn ar gyfer grwpiau mawr o ddisgyblion gan ddarparwyr sydd heb eu cofrestru fel ysgolion annibynnol. Mae mwyafrif yr awdurdodau lleol yr ymwelwyd â hwy yn cynnal UC Dau heb eu cofrestru. Maent yn rhedeg canolfannau gwersi a chanolfannau eraill heb eu cofrestru i ddarparu addysg am hyd at 25 awr yr wythnos.* Er bod rhai o'r darparwyr hyn sydd heb eu cofrestru o bosib yn cynnig addysg a chefnogaeth ardderchog i blant a phobl ifanc, mae'r ffaith eu bod heb eu cofrestru yn creu perygl diogelu, gan nad ydynt yn dod o dan y rheoliadau sy'n llywodraethu ysgolion annibynnol⁹. Mae'r rheoliadau hynny'n cynnwys rhai gofynion diogelu megis sicrhau gwiriadau datgelu a gwahardd wrth recriwtio staff sy'n gweithio gyda phlant a phobl ifanc. Mae'r sefyllfa hefyd yn codi risg o ran sicrhau ansawdd, gan na fydd y lleoliadau hyn sydd heb eu cofrestru yn cael yr un arolygiadau allanol o'u darpariaeth. Rwy'n ymwybodol bod y Llywodraeth wedi ysgrifennu at holl awdurdodau lleol Cymru, yn dilyn adroddiad Estyn yn 2016, yn nodi y dylai darparwyr fod wedi'u cofrestru, a bod cynnydd ers hynny yn nifer y lleoliadau sydd wedi cofrestru. Rwyf hefyd yn rhagweld y bydd yr adolygiad comisiynu EOTAS ledled Cymru sydd i ddod gan Lywodraeth Cymru yn nodi unrhyw ddefnydd cyson o ddarpariaeth heb ei chofrestru. Ar ben hynny, dylai'r adolygiad hwn amlygu unrhyw gyfle i wella'r trefniadau comisiynu fel bod mwy o eglurder, yn gyntaf ynghylch pa ddisgyblion sy'n derbyn pa ddarpariaeth ledled Cymru, ac yn ail, mwy o dryloywder ynghylch ansawdd y ddarpariaeth hon.

⁷ Estyn (2007) Local education authority practice in monitoring the location of pupils being educated outside the school setting and those missing from education. Caerdydd: Estyn. [Ar-lein].

⁸ <https://www.estyn.gov.wales/sites/www.estyn.gov.wales/files/documents/EOTAS%20remit%20report.pdf>

⁹ <http://www.legislation.gov.uk/wsi/2003/3234/introduction/made>

Byddaf hefyd yn codi'r mater hwn yn fy nghyfarfod blynyddol gyda Phrif Arolygydd Addysg a Hyfforddiant Ei Mawrhydi yng Nghymru, i drafod canfyddiadau Estyn ynghylch y ddarpariaeth EOTAS ers adroddiad thematig 2016.

Gwaith Achosion Ymchwiliadau a Chyngor

Ers i mi ddod yn Gomisiynydd rwyf wedi derbyn nifer o achosion trwy fy Ngwasanaeth Ymchwiliadau a Chyngor sy'n ymwneud â phlant a phobl ifanc sy'n derbyn neu'n ceisio darpariaeth EOTAS. Ar ôl adolygu'r holl gofnodion achosion a allai fod yn berthnasol o'n system rheoli gofal, rwyf wedi nodi 25 achos perthnasol, y cyfan wedi dod i law ers 2015, i'w dadansoddi mewn perthynas â'r ymchwiliad yma.

Enghreifftiau o arfer da

Yn ddieithriad, pan fydd pobl ifanc, teuluoedd neu weithwyr proffesiynol yn cysylltu â'm gwasanaeth gwaith achosion, mae problemau wedi codi. Fodd bynnag, trwy'r gwaith achosion hwn, a hefyd trwy waith cyfranogol fy swyddfa, mae fy nhîm a minnau wedi nodi sawl enghraifft o arfer da yn y ddarpariaeth EOTAS. Dyma restr o rai o'r enghreifftiau hynny:

- Darparu lleoliadau deul, er enghraifft gall amserlen lai yn yr ysgol, yn cael ei hategu gan wersi gartref, fod yn ffordd ddefnyddiol o weithredu. Gall hyn gefnogi plant a phobl ifanc i gadw mewn cysylltiad ag addysg brif ffrwd mewn modd y gallan nhw ymdopi ag e, heb golli eu cyfleoedd i ddysgu.
- Gall trefniant ysgol hyblyg alluogi plant a phobl ifanc i gadw mewn cysylltiad â lleoliad prif ffrwd mewn modd y gallan nhw ymdopi ag e. Mae rhai Penaethiaid yn hapus i ganiatáu trefniant ysgol hyblyg, ond mae eraill yn gwrthod oherwydd pryderon y bydd hynny'n edrych yn wael o ran eu ffigurau presenoldeb yn yr ysgol. Mae'r adolygiad sydd ar ddod o'r Canllawiau ar y codau presenoldeb yn yr ysgol¹⁰ yn gyfle i adlewyrchu hyn, a gallai olygu bod mwy o Benaethiaid yn teimlo eu bod yn gallu cynnig y dewis hwn i deuluoedd er mwyn sicrhau bod mwy o blant a phobl ifanc yn aros mewn addysg brif ffrwd.
- Gall gwersi gartref fod yn bont bwysig ar gyfer plant a phobl ifanc sydd rhwng lleoliadau, fe all olygu nad yw plant yn wynebu bylchau yn eu haddysg, a gall gynnig ail gyfle i lwyddo, fel y nodwyd gan Estyn.¹¹

¹⁰ <https://gov.wales/sites/default/files/publications/2018-03/guidance-on-school-attendance-codes.pdf>

¹¹ <https://www.estyn.gov.wales/sites/www.estyn.gov.wales/files/documents/EOTAS%20remit%20report.pdf>

- Gall llwybrau 14-19, cyfuno dysgu yn yr ysgol a'r coleg, helpu pobl ifanc i gadw mewn cysylltiad ag addysg, a datblygu sgiliau newydd a phennu targedau a dyheadau ar gyfer y dyfodol. Mae hyn yn ategu sylw Estyn y gall cyrsiau galwedigaethol a gynigir trwy ddarpariaeth EOTAS alluogi pobl ifanc i gael profiadau dysgu ystyrion a chaffael cymwysterau.¹²
- Mae grwpiau meithrin disgyblion yn cynnig cefnogaeth hanfodol i lawer o blant a phobl ifanc. Yn ddiweddar rwyf wedi ymweld ag unedau meithrin disgyblion yn Ysgol Gyfun Fitzalan (Caerdydd) ac Ysgol Ferched Lewis (Caerffili), sydd fel ei gilydd wedi eu lleoli yn nhŷ'r gofalwr gynt, ar dir yr ysgol, ac yn darparu lle ar gyfer disgyblion agored i niwed cyn yr ysgol ac yn ystod amser egwyl, yn ogystal â darparu cefnogaeth un-i-un a grwpiau. Mae ysgolion cynradd Pillgwenlly (Casnewydd), Glancegin (Gwynedd) a Phriordy Monkton (Sir Benfro) wedi sefydlu dosbarthiadau meithrin disgyblion yn eu hysgolion, y gall plant fynd iddynt yn rhan amser neu'n llawn amser. Mae'r rhain yn darparu ar gyfer plant sydd ag ymddygiad heriol neu rai sydd angen cefnogaeth i ddatblygu'r sgiliau angenrheidiol i fod yn rhan o ystafell ddosbarth brif ffrwd. Ym mhob un o'r lleoliadau hyn, y bydd llawer mwy o enghreifftiau ohonynt ledled Cymru, mae ysgolion yn galluogi plant i gael eu cynnwys ac yn atal gwaharddiadau ac achosion o ddiffyg presenoldeb. Mae plant, pobl ifanc a'u teuluoedd wedi disgrifio wrth fy swyddogion sut mae'r grwpiau hyn yn yr ysgol wedi galluogi teuluoedd i adeiladu perthnasoedd cryf, llawn ymddiriedaeth gyda gweithwyr proffesiynol.
- Yn fwy cyffredinol, mae gweithwyr proffesiynol cefnogol, y gellir ymddiried ynddynt, sy'n gwrandao ar blant, pobl ifanc a'u teuluoedd yn chwarae rhan amhrisiadwy mewn lleoliadau EOTAS, ac mewn ysgolion. Mae'r berthynas rhwng plant a chynorthwyyr cynnal dysgu yn rhai hanfodol, ac mae'n bwysig buddsoddi ynddynt. Mae teuluoedd wedi disgrifio wrth fy swyddfa sut mae'r perthnasoedd hyn wedi cadw plentyn mewn ysgol brif ffrwd.
- Gall cefnogi plant a phobl ifanc i ddychwelyd yn raddol i addysg brif ffrwd fod yn fuddiol, ac mae unedau grwpiau bach yn aml yn chwarae rhan bwysig.
- Gall dulliau trawsasiantaeth o weithredu fod yn werthfawr dros ben wrth gefnogi plant i aros mewn lleoliadau prif ffrwd a ffynnu yno. Mae'r rhain yn cynnwys cyfarfodydd y Tîm o Gwmpas y Teulu (TAF) a'r Tîm o Gwmpas y Plentyn (TAC).
- Gall ymyriadau person-ganolog dwys, wrth weithio gyda phobl ifanc a'u teuluoedd, gefnogi plant a phobl ifanc i ymgysylltu o'r newydd â lleoliadau addysg. Enghraifft o hyn

¹² [Ibid](#)

yw'r dull gweithredu seiliedig ar asedau a fabwysiadwyd gan Sylfaen Cymunedol, elusen datblygu cymunedol yng Ngwynedd ac Ynys Môn. Mae'r prosiect hwn, sy'n cael ei ariannu gan ymddiriedolaethau elusennol, Plant mewn Angen a'r Loteri Fawr, yn gweithio'n ddwys gyda rhyw 40 o bobl ifanc a'u teuluoedd bob blwyddyn. Mae'r rhaglen hon yn cefnogi pobl ifanc sydd mewn perygl o ddadgofrestru neu a ddadgofrestrodd yn ddiweddar, ac sy'n awyddus i ddychwelyd o dan gyfrifoldeb yr awdurdod lleol er mwyn cael mynediad at addysg mewn lleoliadau ysgol neu trwy ddarpariaeth EOTAS. Mae rhai Unedau Cyfeirio Disgyblion yng Nghymru yn datblygu dulliau gweithredu seiliedig ar hawliau plant ac yn eu gwreiddio ar draws y sefydliad, yn aml gyda chefnogaeth fy nghynlluniau Llysgenhadon. Mae Uned Amgen y Bont ym Mhen-y-bont ar Ogwr yn enghraifft o hynny. Yn y lleoliad hwn mae pobl ifanc yn cael eu galluogi i chwarae rhan weithredol yn y penderfyniadau a wneir ac i ddeall a phrofi eu hawliau fel y gwarantir gan CCUHP.

Trosolwg o'r materion canolog

Mewn niferoedd, mae trosolwg o'r materion canolog a ddaeth i'r amlwg yn fy achosion

Ymchwiliadau a Chyngor yn dangos y canlynol:

- Mae 10 achos yn ymwneud â phlant neu bobl ifanc nad oedd eu darpariaeth EOTAS yn ddigonol, neu nad oeddent yn cael mynediad i unrhyw ddarpariaeth addysg o gwbl.
- Mae 7 achos (o leiaf) yn ymwneud â phlant a phobl ifanc sydd â datganiad o Anghenion Addysgol Arbennig (AAA).
- Mae 5 achos yn ymwneud â phlant neu bobl ifanc sy'n derbyn neu'n disgwyl am gefnogaeth iechyd meddwl gan CAMHS.
- Mae 3 achos yn ymwneud â phlant neu bobl ifanc a gafodd eu gwahardd am gyfnod penodol neu'n barhaol.
- Mae 3 achos yn ymwneud â phlant neu bobl ifanc sy'n disgwyl am asesiad statudol ar gyfer AAA, neu y gwrthodwyd hynny iddynt.
- Roedd 3 achos yn ymwneud â phlant neu bobl ifanc oedd wedi bod yn derbyn gofal.
- Roedd 2 achos yn ymwneud â phobl ifanc oedd wedi derbyn yr un ddarpariaeth EOTAS heb adolygiad gweithredol.
- Roedd 1 achos yn ymwneud â pherson ifanc a gafodd wersi gartref oherwydd nad oedd lle ar gael yn yr uned arbenigol a argymhellwyd ar eu cyfer.
- Roedd 1 achos yn ymwneud â pherson ifanc oedd yn derbyn gwersi gartref oherwydd bwlio mewn lleoliad blaenorol.

- Roedd 1 achos yn ymwneud â phlentyn yn derbyn darpariaeth EOTAS oherwydd anghenion meddygol cymhleth.
- Roedd 1 achos yn ymwneud â diffyg cyfranogiad person ifanc mewn penderfyniadau ynghylch lleoliad eu haddysg
- Roedd 1 achos yn ymwneud â pherson ifanc oedd yn methu cael mynediad i addysg Gymraeg trwy'r ddarpariaeth EOTAS.
- Roedd 1 achos yn ymwneud â methiant i ddarparu gwybodaeth i'r plentyn a'r teulu.

Darpariaeth annigonol neu ddim darpariaeth

Byddaf yn disgrifio dau achos sy'n gysylltiedig â'r mater hwn, er mwyn amlinellu rhai o'r cymhlethdodau a'r materion sy'n codi ar gyfer plant a phobl ifanc sy'n cael mynediad i EOTAS.

Mewn un achos sy'n parhau nid yw person ifanc yn ei arddegau cynnar yn cael mynediad i unrhyw addysg ar hyn o bryd. Mae gan y person ifanc yma anghenion cymdeithasol, emosiynol ac ymddygiadol sydd heb gael eu diwallu mewn lleoliadau prif ffrwd yn y gorffennol. Mae lleoliadau arbenigol yn y gorffennol hefyd wedi methu, ac yn fwyaf diweddar rhoddwyd lleoliad EOTAS amgen i'r person ifanc yma, gyda ffocws ar ddysgu ymarferol ac yn yr awyr agored. Er bod y lleoliad hwn yn cael ei ddisgrifio fel un sy'n cynnwys addysg llythrennedd a rhifedd, teimlai'r person ifanc fod yr elfen hon o'i addysg ar goll, ac roedd yn pryderu am effaith hynny yn y dyfodol. Roedd y person ifanc hefyd yn cael bod y lleoliad yn ailadroddus dros ben, gan fod yr un cwrs o ddysgu wedi digwydd sawl tro dros gyfnod estynedig, ac roedd diffyg hyblygrwydd i alluogi dysgu arall i ddigwydd.

Datgysylltodd y person ifanc ei hun o'r ddarpariaeth a gofyn am ddychwelyd i'r ysgol, ond am sawl rheswm cymhleth, ni farnwyd bod hyn yn briodol. Ar hyn o bryd mae'r awdurdod yn chwilio am ddarpariaeth EOTAS interim, ac mae fy swyddfa'n dal i bwysu am gael hyd i leoliad arall addas yn gyflym.

Mewn achos arall, sydd bellach wedi cael ei ddatrys, roedd plentyn oed cynradd hŷn yn gwrthod mynd i'r ysgol ac yn colli addysg. Roedd gan y plentyn yma ddiagnosis o ASD, ond gwrthodwyd asesiad statudol. Roedd gan y plentyn hefyd lefel uchel o orbryder ac roedd yn cael cefnogaeth gan CAMHS. Sicraodd ymyrraeth gan fy swyddfa fod asesiad statudol yn digwydd a bod gwersi'n cael eu darparu gartref. Yn sgîl ymchwiliadau parhaus gan fy swyddfa, cafodd y plentyn yma le mewn uned cyfeirio disgyblion, lle mae'n ffynnu, ac mae bellach wedi cynyddu i oriau amser llawn, bron â bod. Fodd bynnag, mae'n bwysig nodi bod lefel uchel o wrthwynebiad gan yr awdurdod i gynnig y lle hwn,

a bod ei sicrhau wedi galw nid yn unig am ddwy flynedd o ymyrraeth gyson ar ran fy swyddfa, ond hefyd yn adlewyrchu dyfalbarhad a phenderfyniad y teulu.

Mae'r ddau achos yma yn cyfeirio at nifer o faterion yr wyf yn eu hamlinellu isod, y mae llawer ohonynt yn cael eu hadlewyrchu mewn achosion eraill o'r math yma y bu fy swyddfa'n ymateb iddynt.

Bylchau yn y ddarpariaeth

Ategir yr achosion uchod lle roedd y plentyn yn profi bwlch yn y ddarpariaeth addysgol, sefyllfa sydd wedi codi mewn achosion eraill hefyd, gan ganfyddiad Estyn bod lleiafrif o ddisgyblion '*ddim yn mynd i'r ysgol nac unrhyw ddarpariaeth arall am gyfnodau hir cyn cychwyn ar EOTAS*'¹³. Mae'r ffaith bod hyn wedi codi mewn achosion diweddar yn dangos bod argymhelliad Estyn yn 2016 y dylai awdurdodau lleol '*ddarparu addysg addas i ddisgyblion o fewn 15 niwrnod i wneud penderfyniad y dylent dderbyn EOTAS*', yn dal heb gael ei gyflawni ym mhob achos. Yn wythnos cyfrifiad Ionawr 2018, cofnodwyd bod 32 o ddisgyblion heb unrhyw ddarpariaeth addysgol.¹⁴ Mae'n rhaid ymdrin â hyn er mwyn cyflawni dyletswyddau awdurdodau lleol i ddarparu addysg addas ar gyfer plant oed ysgol gorfodol a all fod, oherwydd salwch, gwahardd o'r ysgol neu reswm arall, heb dderbyn addysg addas am unrhyw gyfnod oni bai bod trefniadau o'r fath yn cael eu gwneud ar eu cyfer. O dan adran 19(6) o Ddeddf Addysg 1996 y diffiniad o addysg addas yw addysg 'effeithlon' sy'n addas ar gyfer oed, gallu, anian, ac unrhyw anghenion addysgol arbennig (AAA) sydd gan y plentyn (neu'r person ifanc). Mae'n amlwg nad yw bwlch sylweddol yn y ddarpariaeth yn cyflawni'r rhwymedigaeth hon, na'n rhwymedigaethau o ran hawliau plant i dderbyn addysg a amlygwyd ar ddechrau'r ymateb hwn. Fodd bynnag, fel y dangosir isod, mae'r achosion hyn hefyd yn dangos, hyd yn oed pan gaiff lleoliadau eu darparu, nad yw'r rhwymedigaethau hyn bob amser yn cael eu cyflawni.

Cwricwlwm Eang a Chytbwys

Nid ymddengys bod y ddarpariaeth addysgol mewn lleoliadau EOTAS bob amser yn ystyrion i bobl ifanc: roedd hyn yn amlwg yn yr achos cyntaf a amlinellwyd uchod, ond mae hefyd wedi bod yn berthnasol mewn sawl achos arall a ddaeth at sylw fy swyddfa. Nid yw pobl ifanc yn gwerthfawrogi ailadrodd cwricwlwm o weithgareddau sydd ddim yn newid. Lluniwyd peth darpariaeth EOTAS i bobl

¹³ <https://www.estyn.gov.wales/sites/www.estyn.gov.wales/files/documents/EOTAS%20remit%20report.pdf>

¹⁴ <https://gweddiill.gov.wales/docs/statistics/2018/180725-pupils-educated-other-than-at-school-2017-18-en.pdf>

ifanc ei dilyn am gyfnod byr, ond pan fydd pobl ifanc yn profi'r ddarpariaeth hon am gyfnod estynedig, mae angen i ddarparwyr sicrhau bod hyblygrwydd yn y dysgu er mwyn i'r plant a'r bobl ifanc fedru datblygu a gwneud cynnydd. Mae fy ngwaith achosion yn dangos nad yw rhai lleoliadau amgen fel yr un a ddisgrifiwyd (ac eraill) yn darparu cyfleoedd neu gymwysterau o'r fath yn hwylus i bobl ifanc, a chefnogir hynny gan adroddiad Estyn yn 2016, lle canfuwyd, *'At ei gilydd, nid yw'r ddarpariaeth EOTAS yn rhoi i ddisgyblion yr un mynediad i'r pethau y gallant eu hawlio o ran addysg â'u cyfoedion. Mae'n rhaid i leiafrif o ddisgyblion aros am fwy na 15 niwrnod i gael mynediad i'r ddarpariaeth, i dderbyn cwricwlwm cyfyngedig, neu i ddilyn cyrsiau nad ydynt yn ddigon heriol.'*¹⁵ Mae hyn yn annerbyniol ac yn achos clir o dorri hawliau dynol plant o dan CCUHP, yn fwyaf amlwg Erthyglau 28 a 29, sy'n nodi hawl pob person ifanc i ddatblygu eu doniau a'u sgiliau hyd yr eithaf sy'n ddelfrydol.

Nododd y ddogfen ymgynghori ar gyfer Ein Cenhadaeth Genedlaethol: Cwricwlwm

Trawsffurfiannol¹⁶ y canlynol yng nghyswllt Unedau Cyfeirio Disgyblion:

'Nid oes rhai i Unedau Cyfeirio Disgyblion (UCDau) gyflwyno'r cwricwlwm newydd yn ei gyfanrwydd. Serch hynny mae gofyn bod UCDau yn cyflwyno 'cwricwlwm eang a chytbwys', a bydd y gofyniad hwn yn parhau mewn perthynas â threfniadau'r cwricwlwm newydd. Mae rheoliadau Addysg (Unedau Cyfeirio Disgyblion)(Cymhwyso Deddfiadau)(Cymru) 2007 yn cymhwyso un elfen o'r cwricwlwm sylfaenol i UCDau – mae'n gofyn bod addysg rhyw yn cael ei addysgu i ddisgyblion oed uwchradd. Bydd hyn hefyd yn parhau i ddigwydd.'

Er nad wyf yn anghytuno nad yw bob amser yn briodol i Unedau Cyfeirio Disgyblion gyflwyno'r cwricwlwm yn ei gyfanrwydd, dylai pob darpariaeth EOTAS fod yn gweithio tuag at sicrhau bod y cwricwlwm 'eang a chytbwys' mae'n ei ddarparu yn cyfateb cymaint â phosibl i'r hyn y gall plant a phobl ifanc eraill ei hawlio, a byddwn i'n gobeithio bydd y gofynion o ran 'addysg rhyw' mewn Unedau Cyfeirio Disgyblion yn cael eu diweddarau, yn unol â chynigion y cwricwlwm newydd, fel bod pobl ifanc yn derbyn hawl statudol i gael addysg perthnasoedd a rhywioldeb. Mae'r dystiolaeth gyfredol yn dangos bod angen gwneud mwy i sicrhau bod lleoliadau EOTAS yn cyflawni eu dyletswyddau, a dylid ystyried bod ffocws cenedlaethol a lleol ar hyn yn rhan annatod o'r rhaglen Trawsffurfio Anghenion Dysgu Ychwanegol, a hefyd o'r dysgu proffesiynol a wneir i wreiddio'r cwricwlwm newydd.

¹⁵ <https://www.estyn.gov.wales/sites/www.estyn.gov.wales/files/documents/EOTAS%20remit%20report.pdf>

¹⁶ <https://gov.wales/sites/default/files/consultations/2019-02/consultation-document-transformational-curriculum-v2.pdf>

Cymwysterau Ystyrlon

Ar ben hynny, gall fod gan bobl ifanc a'r rhai sy'n eu cefnogi bryderon dealladwy ynghylch pa gymwysterau sydd ar gael trwy leoliadau EOTAS. Canfu ymchwiliad Estyn fod disgyblion sy'n derbyn EOTAS, yn gyffredinol, yn gweithio tuag at gyflawni cymwysterau lefel 1 a 2 seiliedig ar gredydau sy'n cyfateb i TGAU.¹⁷ Fodd bynnag, bydd newidiadau i'r fframwaith cymwysterau yn lleihau hyn i lefel sy'n cyfateb i ddau TGAU, ac rwy'n gobeithio bod lleoliadau'n ystyried y ffordd orau o alluogi pobl ifanc i gaffael cymwysterau ychwanegol o ganlyniad i'r newid hwn. Mae'n bwysig bod pob person ifanc yn cael cyfle am brofiadau a chymwysterau a fydd yn eu galluogi i barhau mewn addysg, cyflogaeth neu hyfforddiant ar ôl oed ysgol gorfodol. Mae fy ngwaith achosion yn dangos nad yw rhai lleoliadau amgen fel yr un a ddisgrifiwyd (ac eraill) yn darparu cyfleoedd neu gymwysterau o'r fath yn hwylus i bobl ifanc, a chefnogir hynny eto gan adroddiad Estyn, a ganfu, *nad yw disgyblion sy'n derbyn EOTAS fel arfer yn cael mynediad at gwricwlwm eang a chytbwys sy'n eu galluogi i gaffael cymwysterau sy'n ymateb i'w hanghenion a'u potensial. Ychydig iawn o ddisgyblion yn unig sy'n cael eu haddysgu gan arbenigwyr pwnc. Mae diffyg adnoddau a chyfleusterau ar gyfer pynciau megis gwyddoniaeth yn cyfyngu'r cwricwlwm ar gyfer gormod o'r disgyblion hyn. Mae'r diffyg hwn yn golygu bod disgyblion yn colli agweddau pwysig ar addysg, a gall hynny effeithio ar eu cyfleoedd yn y dyfodol o ran cyflogaeth a hyfforddiant.*¹⁸ Mae'n rhaid gwneud mwy i ymdrin â hyn ar lefel genedlaethol a lleol.

Llwybrau 14-19

O dan Fesur Dysgu a Sgiliau (Cymru) 2009, fel y'i newidiwyd gan Reoliadau Addysg (Cwricwlwm Lleol i Ddisgyblion yng Nghyfnod Allweddol 4)(Cymru)(Newidiwyd) 2014, mae dyletswydd ar awdurdodau lleol i ffurfio cwricwla lleol ar gyfer dysgwyr yng nghyfnod allweddol 4. Ar draws Cymru mae rhai plant yn dal i gael eu cefnogi ar lwybrau 14-19, lle maent yn cyfranogi mewn lleoliad deulol rhwng ysgol a choleg: yn datblygu llythrennedd a rhifedd yn yr ysgol ac yn datblygu sgiliau trwy'r gwersi yn y coleg. Mae hyn yn werthfawr i lawer o bobl ifanc gan ei fod yn eu galluogi i gyflawni cymwysterau TGAU ochr yn ochr â dysgu sgiliau galwedigaethol, a hefyd yn darparu profiad o'r math o gyrsiau sydd ar gael mewn lleoliadau ôl-16, sy'n amhrisiadwy ar gyfer pobl ifanc sy'n cynllunio'u dyfodol ar ôl oed ysgol gorfodol. Fodd bynnag, mae fy swyddfa wedi nodi bod llai o bobl ifanc sy'n cysylltu â'm Gwasanaeth Ymchwiliadau a Chyngor, yn ystod y blynyddoedd diwethaf, yn cael cynnig cyfle i ddilyn llwybrau 14-19 ac nad yw gwybodaeth am hynny fel opsiwn yn cael ei chyfleu i deuluoedd sy'n

¹⁷<https://www.estyn.gov.wales/sites/www.estyn.gov.wales/files/documents/EOTAS%20remit%20report.pdf>

¹⁸<https://www.estyn.gov.wales/sites/www.estyn.gov.wales/files/documents/EOTAS%20remit%20report.pdf>

cysylltu â'm gwasanaeth gwaith achosion pan fydd eu plant yn cael trafferth yn yr ysgol neu wedi cael eu gwahardd. Adlewyrchir hynny gan gyd-destun polisi lle'r ymddengys bod llwybrau 14-19 yn cael eu hesgeuluso i raddau helaeth yn y tirlun polisi addysg, gan nad ydynt yn rhan o'r canllawiau drafft ar gyfer y cwricwlwm sy'n datblygu¹⁹ na'r polisi addysg ehangach a ddisgrifiwyd yn Ein Cenhadaeth Genedlaethol²⁰. Mae Estyn hefyd yn adrodd mai opsiynau cyfyngedig a roddir i bobl ifanc a'u teuluoedd o ran lleoliadau i'r dyfodol a bod y cyfleoedd dysgu yn cael eu cyfyngu'n rhy aml gan yr hyn sy'n digwydd bod ar gael trwy ddarparwr lleol, yn hytrach nag fel rhan o lwybr a gynlluniwyd.²¹ Carwn annog y Llywodraeth i gynnwys ystyriaeth i'r llwybrau hyn wrth ddatblygu asesiadau a chymwysterau sy'n digwydd ar hyn o bryd i gefnogi trefniadau'r cwricwlwm newydd.

Cyfranogiad

Elfen arall yn yr achosion hyn, a adlewyrchir mewn llawer o rai eraill a ddaeth i'm sylw, yw cyfranogiad plant a phobl ifanc. Mae CCUHP yn gwarantu hawliau cyfranogiad i bob plentyn a pherson ifanc. Mae cyfranogiad yn un o egwyddorion trawstoriadol y Confensiwn, sy'n hanfodol er mwyn gwireddu'r holl hawliau eraill. Yr hawl gyfranogol allweddol yw Erthygl 12, hawl plentyn i fynegi barn ar benderfyniad sy'n effeithio ar ei fywyd a bod y farn honno'n cael pwys dyledus wrth wneud y penderfyniad. Ymhlith yr hawliau cyfranogol eraill mae'r hawl i gael gwybodaeth gywir a rhyddid mynegiant (Erthyglau 13 ac 17), yr hawl i gyfranogi mewn grwpiau a chwrdd â ffrindiau (Erthygl 15), a'r hawl i gyfranogi mewn gweithgaredd diwylliannol, crefydd, chwaraeon a chwarae (Erthyglau 14 a 31).

Mae gweithwyr proffesiynol sy'n rhan o ddarpariaeth EOTAS, er enghraifft gwersi gartref, wedi rhoi gwybod i'm swyddfa bod plant a phobl ifanc yn aml yn teimlo nad ydynt yn cael gwrandawriad nac yn gallu bod yn rhan o benderfyniadau. Er enghraifft, pan fydd darpariaeth diwtora yn cael ei hadolygu gan banel, gwahoddir y person ifanc a'r tiwtor i rannu eu barn am y ddarpariaeth a mynegi beth hoffent ei weld yn digwydd nesaf. Ond wedi'r cyfarfod, ni roddir adborth i'r tiwtor na'r person ifanc: ni chânt eu hysbysu ynghylch pa benderfyniad a wnaed na pham, ac mae'r ddarpariaeth yn parhau heb newid. Mae gweithwyr proffesiynol wedi dweud wrth fy swyddogion y byddant wedyn yn darparu'r un wybodaeth yn union yn yr adolygiad nesaf, ond eto na fyddant yn cael adborth yn dilyn y cyfarfod. Mae fy ngwaith achosion hefyd wedi cynnwys enghreifftiau o deuluoedd sydd ddim yn derbyn gwybodaeth ac sy'n aneglur iawn ynghylch penderfyniadau a chymau nesaf. Mae darparu gwybodaeth hygyrch yn dilyn penderfyniadau yn elfen greiddiol o'r Safonau Cyfranogiad

¹⁹ <https://hwb.gov.wales/draft-curriculum-for-wales-2022/a-guide-to-curriculum-for-wales-2022/>

²⁰ <https://gov.wales/sites/default/files/publications/2018-03/education-in-wales-our-national-mission.pdf>

²¹ <https://www.estyn.gov.wales/sites/www.estyn.gov.wales/files/documents/EOTAS%20remit%20report.pdf>

Cenedlaethol²² ac yn hanfodol i sicrhau hawliau cyfranogiad plant a phobl ifanc. Mae hyn yn arfer gwael ac ni fydd o les i blant na phobl ifanc.

Yr angen am adolygu yn barhaus

Mae hefyd yn bwysig, lle mae plant a phobl ifanc yn derbyn gwersi gartref ar sail un-i-un, bod hynny'n destun adolygu gweithredol, parhaus, lle mae barn a phrofiadau'r person ifanc yn ystyriaeth allweddol. Mae gwersi unigol yn rhan werthfawr o gynnig cyffredinol EOTAS, ac i rai plant a phobl ifanc mae'n cynnig ffordd hanfodol o sicrhau nad ydynt yn colli addysg. Fodd bynnag, mae gwersi unigol yn creu rhwystrau posibl o ran gallu pobl ifanc i gael mynediad i'r hawliau cyfranogol eraill pwysig, sef chwarae, diwylliant, a chwrdd â ffrindiau. Mae bod heb fynediad i'r rhain yn cael effeithiau uniongyrchol, tymor canolig a thymor hir ar y plentyn. Mae'n rhaid i unrhyw ddarpariaeth (megis gwersi unigol) lle mae plant wedi'u hynysu oddi wrth blant eraill, gael ei hadolygu'n barhaus, a dylid ystyried opsiynau eraill, megis gwersi grŵp, neu ymuno â lleoliad ar sail ran amser neu hyblyg yn rheolaidd a thrafod hynny gyda'r plentyn neu'r person ifanc. Canfu adroddiad Estyn '*nad yw disgyblion sy'n derbyn EOTAS bob amser yn derbyn yr addysg amser llawn (fel arfer 25 awr yr wythnos) y mae ganddynt hawl i'w derbyn. Mae'r rhan fwyaf o ddisgyblion y mae awdurdodau lleol yn darparu gwersi gartref ar eu cyfer yn cael eu haddysgu am uchafswm o 10 awr yr wythnos.*'²³

Mae hyn yn adleisio'r profiad a welwyd yn fy ngwaith achosion, lle cynigir gwersi gartref fel arfer ar sail lawer mwy cyfyngedig na'r hyn y mae gan blant hawl i'w dderbyn. Weithiau mae hynny am reswm da, er enghraifft, dyna'r cyfan y gall y plentyn ymdopi ag e am resymau meddygol. Ond mae'n tanlinellu ymhellach yr angen am adolygu gwersi gartref yn rheolaidd er mwyn sicrhau eu bod yn ymateb i newidiadau cyson ym mywydau plant a phobl ifanc.

Yn yr achos a amlinellwyd uchod, bu'n rhaid wrth ddwy flynedd i sicrhau lleoliad ffurfiol. Mewn achos arall, roedd plentyn wedi bod allan o leoliad ers dwy flynedd, ond yn dilyn ymchwiliad gan fy swyddfa, cynigiwyd lle i'r plentyn mewn lleoliad o fewn naw wythnos. Os nad yw plentyn neu berson ifanc mewn unrhyw leoliad gyda phlant eraill mae'n rhaid gwneud penderfyniadau rheolaidd a gweithredol ynghylch eu darpariaeth, gan gadw lles pennaf y plentyn yn ganolog.

Yr angen am gefnogaeth AAA/ADY briodol

²² <http://www.childreninwales.org.uk/our-work/participation/participation-standards/>

²³ <https://www.estyn.gov.wales/sites/www.estyn.gov.wales/files/documents/EOTAS%20remit%20report.pdf>

Mae'r achosion hyn hefyd yn tanlinellu pwysigrwydd asesu cynnar ar gyfer AAA a sicrhau cefnogaeth ychwanegol briodol, gan amlygu'r heriau a wynebir gan rai plant, pobl ifanc a'u teuluoedd wrth geisio sicrhau asesiad statudol, hyd yn oed. Rwy'n datblygu hyn yn fy adran isod ynghylch anghenion plant ifanc, ond mae'n bwysig, beth bynnag yw eu hoed, bod ymateb prydlon, sy'n cael ei arwain gan anghenion, i sicrhau bod plant a phobl ifanc yn cael y gefnogaeth gywir. Mae hynny yr un mor hanfodol mewn lleoliadau EOTAS ag mewn lleoliadau addysg eraill. Mae fy ngwaith achosion yn dangos nad yw plant a phobl ifanc sy'n derbyn EOTAS yn cael cefnogaeth ddigonol ar gyfer ADY, a bod hynny'n digwydd yn rhy aml. Ategir hyn eto gan adolygiad Estyn, *Nid yw disgyblion ag anghenion dysgu ychwanegol yn aml yn derbyn y gefnogaeth arbenigol sydd ei hangen arnynt, hyd yn oed os yw hynny wedi'i nodi mewn datganiad o anghenion addysgol arbennig. Nid ydynt yn derbyn yn gyson y gefnogaeth arbenigol amlasiantaeth y mae arnynt ei hangen.*²⁴ Eto, nid canfyddiad newydd yw hwn, ond mae'n ategu adroddiad Comisiynydd Plant 2014 ar Unedau Cyfeirio Disgyblion²⁵, lle dangoswyd bod lleoliadau UCDAu yn cael bod diwallu ystod a dyfnder anghenion ychwanegol dysgwyr yn heriol, a bod diffyg capasiti o ran staff a mynediad at hyfforddiant priodol. Mae rhaid i'r rhaglen Trawsffurfio ADY sicrhau ffocws ar leoliadau EOTAS i sicrhau bod hynny'n derbyn sylw.

Diffyg darpariaeth amserol ar draws gwasanaethau

Roedd dau o'r plant yn yr achosion a restrwyd gennyf yn disgwyl am asesiadau statudol ar gyfer Anghenion Addysgol Arbennig, a gofynnodd llawer o rai eraill yn ddiweddarach am asesiad statudol ar sail cyngor fy swyddogion. Roedd dau o'r achosion a restrwyd uchod yn cynnwys plant oedd wedi cael eu cyfeirio at CAMHS ac a oedd yn aros i gael eu gweld gan y gwasanaeth. Mae teulu un plentyn wedi cael gwybod bod angen aros am 14 mis ar gyfer asesiad niwroddatblygiadol. Hysbyswyd teulu arall fod eu plentyn yn rhif 447 ar y rhestr aros ar gyfer y Llwybr ASD ar gyfer asesiad awtistiaeth. Argymhellwyd bod un person ifanc oedd â gorbryder difrifol yn cael lle mewn uned arbenigol, ond roedd hi'n orlawn, ac o ganlyniad roedd yn cael gwersi gartref.

Mae'r ffigurau hyn yn amlygu'r canlynol:

- Mae oedi o ran y gwasanaethau cymorth ehangach yn golygu bod ymyrraeth gynnar briodol yn fwy anodd: nid yw gweithwyr addysg proffesiynol bob amser yn gallu ymateb i anghenion iechyd meddwl heb gyngor gan arbenigwyr allanol;

²⁴ <https://www.estyn.gov.wales/sites/www.estyn.gov.wales/files/documents/EOTAS%20remit%20report.pdf>

²⁵ https://www.childcomwales.org.uk/wp-content/uploads/2016/04/Right_to_learn_eng-F.pdf

- Nid oes gan unedau arbenigol bob amser ddigon o adnoddau i ddiwallu anghenion y boblogaeth leol;
- Mae'n rhaid i ddarpariaeth addysg gael ei harwain gan anghenion, yn hytrach na dibynnu ar ddiagnosis. O dan yr amgylchiadau hyn, mae'n arbennig o annheg bod teuluoedd yn cael neges bod angen iddynt ddisgwyl am ddiagnosis cyn unrhyw asesiad statudol o angen addysgol. Mae teuluoedd hefyd wedi esbonio wrthyf fi eu bod yn gallu dioddef rhwystredigaeth bellach yn y sefyllfaoedd hyn gan y byddant weithiau yn ceisio asesiad preifat i gyflymu'r prosesau, ond yna'n darganfod nad yw awdurdodau lleol yn cydnabod diagnosis a gafwyd yn breifat.

Mae hyn yn ailadrodd canfyddiadau adroddiad fy rhagflaenydd yn 2014 ar Unedau Cyfeirio Disgyblion (UCDau), sef bod *"Gormod o blant a phobl ifanc sydd ag anghenion ychwanegol yn cyrraedd yr UCD ar adeg pan fo'u problemau wedi bod heb gefnogaeth ac wedi esgaladu i bwynt lle mae ymgysylltu ag addysg yn arbennig o anodd."*²⁶ Adroddodd Estyn hefyd fod bron pob awdurdod lleol yn profi anawsterau i sicrhau bod disgyblion sy'n derbyn EOTAS yn cael mynediad at arbenigedd y Gwasanaeth Iechyd Meddwl Plant a Phobl Ifanc (CAMHS). *Nid yw staff yn cael y cyngor a'r arweiniad arbenigol angenrheidiol i gefnogi anghenion disgyblion.*²⁷ Yn ogystal ag amlygu'r angen am adnoddau digonol i CAMHS, mae hyn hefyd yn amlygu y dylid cynnwys lleoliadau EOTAS yng ngwaith y Grŵp Gorchwyl a Gorffen Gweinidogol ar ddull ysgol gyfan o ymdrin â iechyd meddwl a llesiant. Sonir am leoliadau EOTAS yn adran ragarweiniol y fframwaith drafft dull ysgol gyfan, ond mae angen iddynt gael lle mwy amlwg ar hyd y fframwaith a'r meddylfryd y tu ôl i'r gwaith hwn. Er fy mod i'n gwerthfawrogi y bydd y canllaw dull gweithredu ysgol gyfan yn targedu ysgolion a gynhelir yn bennaf, dylid ystyried lleoliadau EOTAS hefyd fel cynulleidfa arfaethedig, a dylid gwneud pob ymdrech i ymgysylltu â lleoliadau EOTAS yn y gwaith hwn. Rwyf wedi gofyn i Lywodraeth Cymru rannu gyda mi sut bydd y canllawiau hyn yn cael eu rhannu gyda lleoliadau nad ydynt yn cael eu cynnal er mwyn annog ymdrech ddigonol i wneud y lleoliadau hynny'n ymwybodol o'r dull gweithredu.

Darpariaeth yn Gymraeg

Roedd un o'm hachosion yn ymwneud â phlentyn oedd yn siarad Cymraeg, nad oedd yn gallu cael mynediad i unrhyw ddarpariaeth EOTAS trwy gyfrwng y Gymraeg. Fodd bynnag, mae hon yn

²⁶ https://www.childcomwales.org.uk/wp-content/uploads/2016/04/Right_to_learn_eng-F.pdf

²⁷ <https://www.estyn.gov.wales/sites/www.estyn.gov.wales/files/documents/EOTAS%20remit%20report.pdf>

broblem lawer ehangach. Fel y nodwyd gan Estyn²⁸, mae diffyg cenedlaethol o ran darpariaeth EOTAS trwy gyfrwng y Gymraeg. Roeddwn i'n siomedig nad oedd rheoliadau a chanllawiau drafft Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn ddiweddar yn cyfeirio at leoliadau EOTAS, ac amlygodd fy ymateb i'r ymgynghoriad yr elfen hon a anghofwyd. Mae'n hanfodol nad yw plant a phobl ifanc sydd eisoes yn wynebu heriau ym myd addysg yn wynebu rhwystr ychwanegol methu â chael mynediad at addysg yn eu dewis iaith. Mae'r sefyllfa hon hefyd yn torri Erthygl 30 o CCUHP, sy'n diogelu hawliau'r rhai sy'n siarad ieithoedd brodorol i dderbyn addysg yn eu hiaith eu hunain. Amlygodd adroddiad Estyn hefyd angen hollbwysig am ddarparu addysg Gymraeg mewn lleoliadau EOTAS. Mae Estyn hefyd yn nodi bod mynediad anghyson at addysgu pynciau craidd yn golygu nad oedd hyd yn oed un enghraifft yn eu hymchwiliad yn 2016 o ddisgybl yn dilyn cwrs wedi'i achredu yn Gymraeg, ac nad oedd dysgu yn Gymraeg wedi'i alluogi mewn rhai lleoliadau, ffaith oedd yn torri polisi iaith dwyieithog yr awdurdod lleol dan sylw. Mae hyn yn cyfeirio at angen am ddarparu mynediad at ddysgu Cymraeg mewn lleoliadau EOTAS cyfrwng Saesneg yn ogystal, er mwyn osgoi cyfle anghyfartal.

Gwaith achosion cysylltiedig â phlant ifanc (8 oed a than hynny)

Yn ogystal â'r achosion cysylltiedig ag EOTAS a restrwyd uchod, cefais fwy na 20 o achosion yn ystod y 18 mis diwethaf oedd yn ymwneud â phlant 8 oed a than hynny lle codwyd pryderon difrifol ynghylch a yw plant yn cael cefnogaeth briodol yn eu darpariaeth addysg. Rwy'n codi'r rhain fel grŵp ar wahân oherwydd eu bod yn ymwneud â phlant ym mlynnyddoedd y Cyfnod Sylfaen (er bod y plant 8 oed yng nghyfnod allweddol 2 ar adeg cysylltu â'm swyddfa, roedd gan bob un ohonynt anawsterau oedd wedi parhau ers blynnyddoedd). Codwyd materion penodol gan y grŵp yma o blant ifanc: yn gyntaf, nad yw'r ddarpariaeth EOTAS yn cael ei ddarparu'n gyffredinol ar gyfer yr ystod oed yma, fel mae data diweddaraf y Llywodraeth yn dangos²⁹; yn ail, mae'r achosion hyn yn amlygu rhai o'r rhesymau pam mae angen darpariaeth EOTAS ar blant yn ddiweddarach yn yr ysgol, ac yn drydydd, mae'r achosion hyn yn dangos bod angen ymyriadau cynnar iawn er mwyn rhoi'r gefnogaeth orau i'r plant hyn. Elfen hollbwysig yn hyn o beth yw'r angen am adnabod Anghenion Dysgu Ychwanegol yn gynnar, a ddarparu cefnogaeth seiliedig ar anghenion ar unwaith.

Profiadau plant ifanc

Mewn sawl un o'm hachosion cysylltiedig â phlant ifanc bu pryderon y gallai'r plant achosi niwed sylweddol iddynt eu hunain, i blant eraill neu i oedolion. Mae'r pryderon hyn yn aml wedi'u seilio ar

²⁸ Ibid.

²⁹ <https://gweddiill.gov.wales/docs/statistics/2018/180725-pupils-educated-other-than-at-school-2017-18-en.pdf>

achosion blaenorol lle cafodd plant eraill neu oedolion eu hanafu. Mewn un achos roedd hynny wedi arwain at anaf oedd yn galw am driniaeth yn yr ysbyty, ac mewn achosion eraill bu'n rhaid troi at yr heddlu. Mae llawer o'r plant ifanc hyn hefyd wedi rhedeg i ffwrdd o leoliadau ysgol. Mewn ymateb, mae rhai o'r plant ifanc hyn wedi cael eu hynysu'n gyfangwbl oddi wrth eu cyfoedion yn yr ysgol, neu wedi cael eu gwahardd droeon. Nid yw'r data diweddaraf sydd ar gael ynghylch gwaharddiadau yn dangos gwaharddiadau eildro, ond mae yn datgelu nifer o waharddiadau cyfnod penodol ar gyfer plant ifanc (y bydd rhai ohonynt yn achosion eildro): yn 2013, er enghraifft, cafwyd 126 o achosion o wahardd plant oed Derbyn.³⁰ Mae rhai plant ifanc hefyd wedi profi gwaharddiadau 'answyddogol', sy'n torri'r gyfraith a'r canllawiau³¹. Mewn un achos a ddaeth i'm swyddfa i, gofynnwyd i deulu gasglu eu plentyn droeon, yn fuan iawn wedi dechrau'r diwrnod ysgol, heb i unrhyw waharddiadau gael eu cofnodi gan yr ysgol.

Dulliau gweithredu a ddefnyddiwyd gyda phlant ifanc

Gyda llawer o'r achosion a ddaeth i'm swyddfa, mae fy swyddogion wedi gallu cefnogi gweithwyr proffesiynol i roi dulliau priodol ar waith er mwyn diwallu anghenion y plentyn, a hynny mewn lleoliadau prif ffwrdd neu weithiau trwy sicrhau lle mewn lleoliad arall (megis canolfan adnoddau) os oedd hynny'n fwy priodol. Mae sawl achos wedi cynnwys plant sy'n aros am asesiad statudol AAA, neu rai y gwrthodwyd rhoi hynny iddynt, ac mae fy swyddogion wedi cynorthwyo trwy sicrhau bod asesiad priodol yn digwydd. Ymhlith y dulliau gweithredu eraill roedd atgyfeiriadau i'r tîm niwroddatblygiadol; cyfarfodydd Tîm o Gwmpas y Teulu neu'r Tîm o Gwmpas y Plentyn; Therapi Chwarae; atgyfeiriadau CAMHS; a chefnogaeth ddwys i deuluoedd gan y gwasanaethau cymdeithasol. Rhoddodd rhai ysgolion amserlenni rhan amser ar waith, er mwyn i'r plentyn fedru ymdopi'n well, ond heb gefnogaeth ychwanegol i gael mynediad i addysg lawn. Dim ond mewn un achos y trefnwyd bod y plentyn yn cael amserlen lai yn yr ysgol, gyda chefnogaeth gwersi gartref EOTAS. Mae hyn yn amlygu mai anaml iawn, yn ôl pob golwg, y mae darpariaeth EOTAS yn cael ei chynnig i'r grŵp oed yma.

³⁰ <https://statswales.gov.wales/Catalogue/Education-and-Skills/Schools-and-Teachers/Exclusions/PermanentAndFixedTermExclusions-by-YearGroup>

³¹ "6.2.6 Nid yw dylanwadu ar rieni/ofalwyr neu eu hannog i dynnu eu plentyn allan o'r ysgol 'o'u gwirfodd' er mwyn delio gydag ymddygiad anodd neu heriol yn ymateb priodol. Gellid barnu bod ysgolion sy'n gweithredu fel hyn yn gweithredu'n groes i'r gyfraith ynghylch addysg.

6.2.7 Mae 'achosion o dynnu plentyn allan o'u gwirfodd' yn osgoi'r broses wahardd ffurfiol ac felly yn amddifadu rhieni/gofalwyr a disgyblion o'r hawl i apelio yn erbyn penderfyniadau i wahardd. Gall y math yma o waharddiad anghyfreithlon arwain hefyd at golli pobl ifanc o fyd addysg a hyfforddiant, ac mae'n cynyddu'n sylweddol y perygl y cânt eu heithrio'n gymdeithasol."

<https://gweddi.gov.wales/docs/dcells/publications/160318-inclusion-and-pupil-support-en.pdf>

Ym mhob un o'r achosion hyn mae fy swyddogion wedi ceisio sicrhau bod y plentyn yn elwa o ddull gweithredu seiliedig ar anghenion, ac mae'r angen am ymyrraeth yn awgrymu bod gwaith i'w wneud o hyd ar draws Cymru i sicrhau darpariaeth seiliedig ar anghenion. Rwy'n pryderu y gallai'r diffiniad o Anghenion Dysgu Ychwanegol ar gyfer plant o dan oed ysgol gorfodol yn Adran 2.3 o Ddeddf Anghenion Dysgu Ychwanegol a Thriwlynlys Addysg (Cymru) 2018³² alluogi'r broblem hon i barhau o dan y ddeddfwriaeth newydd. Yn ôl diffiniad y Ddeddf, mae Anghenion Dysgu Ychwanegol yn bresennol os yw'r plentyn yn debygol o wynebu mwy o anawsterau wrth ddysgu ar ôl cyrraedd oed ysgol gorfodol. Yn dilyn hynny, rhoddodd y Côt drafft, a gyflwynwyd ar gyfer ymgynghori cyhoeddus yn y gwanwyn, gyfarwyddyd i ymarferwyr ragweld beth fydd anghenion y plentyn yn y dyfodol wrth benderfynu a oedd gan blentyn anghenion dysgu ychwanegol. Fel y nodwyd yn fy ymateb i'r côd, perygl y diffiniad hwn ar wahân yw y gallai ymarferwyr ohirio penderfyniad ynghylch ADY (fel sy'n digwydd ar hyn o bryd wrth wrthod asesiad statudol i blant) nes bod y plentyn yn cyrraedd oed ysgol gorfodol. Gall hyn olygu nad yw plant yn derbyn y gefnogaeth angenrheidiol yn ystod cyfnodau ffurfiannol hollbwysig y blynyddoedd cynnar a rhan gyntaf y Cyfnod Sylfaen. Mae'r dull gweithredu hwn hefyd yn gwrthddweud pwysigrwydd ymyrraeth gynnar, a bwysleisiwyd yn Neddf 2018. Carwn bwysleisio y dylai ymateb ymarferwyr i blant o dan oed ysgol gorfodol fod yn seiliedig ar anghenion, ac rwy'n gobeithio y bydd y côd diwygiedig yn cyfeirio'r penderfyniadau a wneir, fel bod ymarferwyr yn ymateb i'r anghenion a welir gan blentyn, fydd yn golygu bod plentyn cyn-ysgol a fyddai'n elwa o gael IDP neu ALP ar yr adeg honno yn eu datblygiad yn derbyn y gefnogaeth honno, pa anghenion bynnag allai fod ganddynt yn y dyfodol.

Heriau wrth gael hyd i ddulliau gweithredu addas ar gyfer plant ifanc

Mewn un achos sy'n parhau ni fu modd cael hyd i ddull gweithredu addas mewn lleoliad prif ffrwd, ac nid oes lleoliad arbenigol ar gyfer plant ag anawsterau Cymdeithasol, Emosiynol neu Ymddygiadol ar gael yn yr awdurdod cyn Cyfnod Allweddol 2.

Mae'r achos hwn yn ymwneud â phlentyn pump oed, a bu gryn bryderon y byddai'r plentyn yma'n niweidio'i hun neu blant eraill. Mewn ymateb i hynny roedd y plentyn yn cael ei addysgu yn ynysig gydag un cynorthwy-ydd dosbarth. Nid oedd y plentyn yma'n rhyngweithio â phlant eraill. Heriodd fy swyddfa yr awdurdod lleol, a ddywedodd nad oedd modd cynnig darpariaeth arbenigol oherwydd oed y plentyn, ond o fewn chwe mis cytunodd yr awdurdod i gynnig darpariaeth EOTAS wedi'i theilwra ar gyfer y plentyn yma ac un arall. Y staff yn yr uned hon o ddau blentyn yw un athro a

³² <http://www.legislation.gov.uk/anaw/2018/2/section/2/enacted>

phedwar Cynorthwy-ydd Cynnal Dysgu. Mae problemau'n parhau gyda'r achos hwn, gan fod y teulu'n anfodlon ar y ddarpariaeth, ac mae diffyg amlwg o gyfleoedd cymdeithasol i'r plentyn yma ddysgu ochr yn ochr â phlant eraill a rhyngweithio â nhw.

Mewn achos arall, sydd bellach wedi dod i ben, roedd corff llywodraethu ysgol a'r staff yn pryderu am eu gallu i gadw plentyn yn y Cyfnod Sylfaen yn ddiogel: roedd gan y plentyn yma hanes o redeg i ffwrdd, ac roedd yr ysgol yn ymyl ffordd brysur; roedd y plentyn hefyd wedi achosi niwed i'w hunan ac i eraill. Dywedodd yr ysgol wrth fy swyddfa fod yr Awdurdod Lleol wedi dweud wrth yr ysgol ei bod hi'n 'amhosibl' na fyddai'r plentyn yma mewn Uned Cyfeirio Disgyblion ar ôl cyrraedd Cyfnod Allweddol 2, ond gan nad oedd darpariaeth UCD ar gael cyn Cyfnod Allweddol 2, roedd angen i'r ysgol ddarparu lle ar gyfer y plentyn. Datryswyd yr achos hwn wrth i'r ysgol wneud newidiadau ar y safle, a thrwy ariannu hyfforddiant i'r staff a chefnogaeth ychwanegol. Fodd bynnag, teimlai'r ysgol nad oedd yr awdurdod yn eu cefnogi, a'u bod yn cael cais i 'warchod' plentyn oherwydd nad oedd darpariaeth EOTAS arbenigol ar gael ar gyfer plant iau. Rwy'n pryderu'n arbennig am agwedd yr awdurdod lleol yn yr achos hwn, gan ei fod fel petai'n awgrymu cydnabyddiaeth nad y lleoliad a gynigiwyd i'r plentyn oedd y ffordd orau o gefnogi anghenion y plentyn. Mae hefyd yn arwydd o ddiffyg parodrwydd i gydweithio â'r ysgol er mwyn cael hyd i'r ddarpariaeth gywir yn lleoliad yr ysgol. Er bod anghenion pob plentyn yn wahanol, mae rhai ysgolion (fel yr enghreifftiau a restrir ar ddechrau'r ymateb hwn) wedi gallu cynnig darpariaeth meithrin plant a fu'n effeithiol o ran delio gydag ymddygiad heriol a gallasai'r awdurdod lleol fod yn llawer mwy parod eu cydweithrediad a'u cefnogaeth yn eu hymateb i bryderon yr ysgol.

Yn ogystal â pharhau i bwysu am ddatrys unrhyw achosion sy'n parhau, mae fy swyddfa wrthi ar hyn o bryd yn gwneud darn o waith rychwantu er mwyn casglu rhagor o wybodaeth ynghylch sut mae plant ifanc sydd ag anawsterau ymddygiad ac emosiynol sylweddol yn y Cyfnod Sylfaen yn cael eu cefnogi ar hyn o bryd ar draws lleoliadau addysg yng Nghymru. Rydym yn ceisio rhagor o wybodaeth ynghylch i ba raddau mae darpariaeth briodol ar gyfer plant ifanc yn cael ei hystyried yn broblem gan leoliadau ac awdurdodau, a rhagor o wybodaeth ynghylch pa gefnogaeth mae pob awdurdod yn ei darparu i gefnogi plant sy'n cyflwyno ag anawsterau ymddygiad ac emosiynol sylweddol. Ar hyn o bryd nid oes gennym ddigon o wybodaeth ynghylch y cwestiynau hyn i ddeall hyd a lled y broblem neu gyflwyno argymhellion penodol ynghylch ffyrdd gwell o gefnogi plant ifanc. Mae ein hachosion yn awgrymu'n bendant bod angen brys am sicrhau ystod o arbenigedd proffesiynol, sy'n cynnig ymyriadau cefnogol ar frys yn gynnar yn y Cyfnod Sylfaen neu hyd yn oed cyn hynny, yn y ddarpariaeth Blynnyddoedd Cynnar, er mwyn cefnogi anghenion plant. Gallai fod yn wir hefyd bod

modd ystyried estyn argaeledd y ddarpariaeth EOTAS i bobl ifanc fel un ffordd o gynnig cefnogaeth well i blant ifanc ym myd Addysg. Byddwn i'n barod i rannu canlyniad y gwaith hwn gyda'r Pwyllgor ar ôl ei gwblhau, ond nodaf y bydd hynny y tu allan i derfyn amser yr Ymchwiliad hwn.